

EKOOZNAČAVANJE TIP A I

ECOLABELLING OF TYPE I

Nusret Imamović, dipl.inž.maš.
V.prof.dr. Šefket Goletić,
Univerzitet u Zenici, Mašinski fakultet Zenica
Bosna i Hercegovina

R.prof.dr. Janko Hodolič
Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka Novi Sad
Srbija

REZIME

Ekološka oznaka predstavlja dio totalnog kvaliteta proizvoda. Ona potrošaču određenog proizvoda, odnosno korisniku precizno definisane usluge, daje dodatnu dimenziju pri pravilnom izboru između dva proizvoda iste namjene ili usluge iste funkcije. Takav model pristupa razmatranju ekooznaka dat je u ovom radu. Isto tako, data su okvirna razmatranja važnosti ekooznake, njen historijski razvoj te standard koji je reguliše. Navdeni su parametri koji opredjeljuju put stvaranja ekooznake, te proceduru dobijanja, njene primjene i obnove. Ukratko je predstavljeno stanje ekoetiketiranja u Bosni i Hercegovini, odnosno Federaciji, sa osvrtom na propise i korake pri dobijanju ekooznake te definisanju njenog grafičkog rješenja.

Ključne riječi: Ekooznaka, životni ciklus proizvoda, upravljanje okolišem, ekološka svijest.

SUMMARY

Eco-label is a part of total quality product. It certain consumer of products, and precisely defined user services, provides an additional dimension in the adequately choice between the two products the same purpose or function the same services. This model approach considering eco-label given in this papaer. Also, the datas are approximate consideration of the importance eco-label, its historical development and standard of which is regulated. Parameters whis are presented provide that chooses the path of creating eco-label, and the procedure of obtaining, and applying the same reconstruction. Briefly presented the situation of ecolabelling in Bosnia and Herzegovina, the Federation, with emphasis on regulations and the steps in support eco-label and defining the graphical solution.

Key words: eco-label, life cycle of products, environmental management, environmental awareness .

1. UVOD

Znak zaštite okoliša jedan je od tzv. mekih instrumenata u politici zaštite okoliša, i to izravno usmjeren na tržište. Ekološka svijest javnosti odlučujuća je za promicanje znaka zaštite okoliša. Svaki proizvod ima više ili manje nepovoljan utjecaj na okoliš:

- od proizvodnje (npr. korištenjem pojedinih sirovina i s tim u svezi s emisijom otpadnih plinova i vode),
- prijevoza od prodavača i potrošača (npr. uporabom goriva),
- uporabe (npr. odbacivanjem ambalaže i ostatka iskorištenih proizvoda),
- odlaganja nakon uporabe (npr. onečišćenja podzemnih voda štetnim sastojcima otpada).

Potrošači kupnjom čine ekološki odabir kada između dva, inače slična ili jednaka proizvoda, odabiru onaj sa znakom zaštite okoliša. Na taj način daju proizvođačima jasan znak da će kupovati samo one proizvode koji nepotrebno ne troše okoliš. Za proizvode široke potrošnje prihvatljiva cijena i dokazana kvaliteta nisu dovoljan preduvjet da bi našli put do kupaca. Sve izraženija ekološka svijest stavila je pred proizvođače zahtjev da tržištu ponude proizvode koji udovoljavaju visokim ekološkim standardima. Ekološka prihvatljivost postala je "dodatna kvaliteta" proizvoda [1], [2], [3].

Znak je putokaz potrošaču da u odnosu na zaštitu okoliša napravi najbolji izbor, te da se snađe među različitim promidžbenim tvrdnjama od kojih su mnoge proizvodljne, nestručne ili netačne. Promidžbene tvrdnje kao što su "bio", "eko", "ekološki", "prirodno" i slične, u velikom su porastu. Odlučujuća razlika u odnosu na znak zaštite okoliša jest što su slogani i etikete ove vrste uglavnom sastavljeni proizvodljno. Na kojim se kriterijima temelji njihova uporaba uglavnom nije poznato i često se niti ne mogu dobiti takvi podaci[4], [5].

Vjerodostojnu informaciju o ekološkim karakteristikama proizvoda krajnjem potrošaču pružaju znakovi zaštite okoliša. Dodjela tih znakova temelji se na unaprijed postavljenim kriterijima kojima određeni proizvod mora udovoljiti kako bi dobio tu potvrdu ekološke prihvatljivosti.

Zbog povelikog broja različitih znakova te različitih načina označavanja, što zbunjuje kupce naročito prilikom izvoza, uvedena je standardizacija ekoloških oznaka. Serija ISO 14020 predstavlja prvi objavljeni dokument koji se odnosi na okolišne oznake, a objavljen je 1998. godine[6], [7], [8].

Dokumenti serije ISO 14020 nalažu između ostalog da ekooznake moraju:

- rezultirati boljim upravljanjem okolišem,
- biti primjenjive u svim državama,
- zastupati interese kupaca,
- biti znanstveno utemeljene,
- uzeti u obzir životni ciklus proizvoda,
- biti tačne, provjerljive i relevantne za dotični proizvod,
- ne smiju stvarati poteškoće prilikom izvoza,
- moraju biti praktične i upotrebljive.

ISO 14024 definira **Tip I** (oznaka tipa jedan) okolišne oznake i objavljen je 1999. godine. Ovaj način označavanja se danas upotrebljava u većem dijelu svijeta, a organizacije koje ove oznake dodjeljuju su uglavnom volonterske ili vladine organizacije. **Tip I** oznaka se daje samo proizvodima koji su u svojoj kategoriji svrstani u rasponu od 15 – 20% ekološki najprihvatljivijih. Ona ukazuje da je proizvod ekološki gledano prihvatljiviji od proizvoda iste kategorije. Svrha je poticanje kupnje proizvoda koji su ekološki prihvatljiviji [4], [6], [7].

2. POVIJESNI PREGLED EKOOSNAKA TIP-a I

2.1. Tabela pregled pojedinih eko oznaka TIP-a I

Povijesni pregled Tip I oznaka je dat hronološki u tabeli 1. gdje su dati logo, naziv programa, godina deklaracije te država koja ih je proklamovala, a u radu će svaki od znakova biti nešto detaljnije objašnjen.

Označavanje proizvoda ekološkim znakom, u najvećem broju slučajeva organizuje država. Upravni organ sistema za eko-označavanje (izuzev kod švedskog, holandskog, francuskog i španskog) uvijek su ministarstva za zaštitu životne sredine [9].

Tabela 1. Povijesni pregled eko oznaka [1]

Logo	Naziv programa	Zemlja	Godina početka programa
	Blue Angel	Njemačka	1977
	Environmental Choice Programme	Kanada	1988
	Eco Mark	Japan	1989
	White swan	Skandinavske zemlje	1989
	Green Seal	USA	1989
	Eco Mark	India	1991
	Eco Mark	Korea	1992
	Green Mark	Taiwan	1992

Postoje izvjesne razlike kao što je:

- Sistem u SAD je privatni,
- Švedskim sistemom upravlja udruženje malih trgovačkih organizacija,
- Holandskim upravlja nevladina neprofitna fondacija,
- U Francuskoj i Španiji su sistemi upravljani od strane nevladinih organizacija koje se bave normizacijom [4], [5].

Važan organ kod uvedenih sistema su **Komisije ili Vijeća**, sastavljene od predstavnika državne uprave, potrošača, nevladinih ekoloških organizacija, trgovaca, privrede, univerziteta, i drugih stručnjaka.

2.2. “Privatne” eko-oznake

Pored eko-oznaka koje se izdaju pod pokroviteljstvom države postoje i privatne eko-oznake, od kojih je jedna za primjer TCO – Oznaka “Švedska konfederacija profesionalno zaposlenih” data je slikom 1.

Slika 1. Eko oznaka “Švedska konfederacija profesionalno zaposlenih” [1]

Engleski prevod glasi “Good Green Buy” ili “Good Environmental Choice“, što bi se moglo prevesti kao “Dobar ekološki izbor”. Ova eko-oznaka se primenjuje od 1988. godine i to najpre na deterdžentu za pranje veša i papiru. Ovaj sistem trenutno pokriva 13 grupa proizvoda. Na slici 2. dana je ekooznaka “BRA MILJÖVAL”, koja također predstavlja privatnu ekooznaku [6].

Slika 2. Eko oznaka “BRA MILJÖVAL” [1]

2.3. “Global Ecolabelling Network“ (GEN)

GEN (slika 3.) je neprofitabilna asocijacija, osnovana 1994. godine sa ciljem poboljšanja i razvoja eko-označavanja proizvoda i usluga širom svijeta. Eko-oznaka Evropske Unije je član GEN-a

Slika 3. Simbol “Global Ecolabelling Network (GEN) [1]

Najbolji primjer opsega proizvoda koji mogu biti obuhvaćeni tipom oznake Tip I, daje Blue Angel, koji danas “pokriva” 710 tvrtki i oko 3800 proizvoda, a neki od njih su:

- abrazivna sredstva,
- boja,
- tapete,
- automobilske gume, smanjene buke,
- automobilske gume,
- proizvodi proizvedeni od reciklirane plastike,
- proizvodi proizvedeni od otpadne gume,
- proizvodi proizvedeni od recikliranog gipsa, i mnogi drugi [4], [7].

3. EKOZNAČAVANJE PROIZVODA I USLUGA TIP-a I PREMA ISO 14 020

3.1. Razlozi za uvođenje jedinstvene eko-oznake u EU

Razlog za uvođenje ekoloških oznaka je u svim zemljama EU kao i u zemljama koje slijede dobre prakse prije svega zbog:

- Promovisanje razvoja, proizvodnje, reklamiranja i korišćenja proizvoda koji u što je moguće manjoj mjeri ugrožavaju okoliš,
- Stimulisanje proizvodnje pri kojoj se maksimalno štede prirodni resursi uz korištenje materijala podložnih reciklaži,
- Pružanje kupcima potpune i pouzdane informacije o uticaju određenog proizvoda usluge na okoliš, čime se kupcima zainteresovanim za okoliš kupovina čini jednostavnijom, itd [10], [11].

Eko-oznaka Evropske Unije je simbol u obliku cvijeta koji se može koristiti za robu i usluge koje imaju niži uticaj na životnu sredinu od proizvoda iste namjene, odnosno usluga iste funkcije. Uvođenje jedinstvenog eko-označavanja u EU predstavljalo je: odgovor na rastući broj nacionalnih procedura razvijanih od strane država EU, jer je relativan uspjeh ovih nacionalnih procedura za označavanje indicirao interesovanje potrošača za zaštitu životne sredine, kao i hitne zahtjeve za proceduru eko-označavanja koja će širom EU:

1. imati kredibilitet i,
2. biti prepoznatljiva

Osnovni principi označavanja proizvoda u zemljama EU su:

- dobrovoljnost,
- pristupačnost svakom podnosiocu bez obzira na državljanstvo,
- informisanost potrošača, korisnika proizvođača, i uvoznika,
- pouzdanost, preglednost i učešće javnosti,
- jednak pristup domaćim i uveženim proizvodima,
- potpuna saglasnost sa pravnim i tehničkim normama, odnosno standardima, isključujući prehrambene proizvode i farmaceutske sirovine, za koje važe posebni propisi).

Osnovni ciljevi eko-oznake EU se podudaraju sa opštim ciljevima eko-označavanja:

- obezbjeđivanje bolje informisanosti potrošača u vezi sa uticajem proizvoda na životnu sredinu, bez ustupaka po pitanju bezbjednosti proizvoda ili radnika ili značajnog uticaja na karakteristike koji čine proizvod spremnim za primjenu,
- promovisanje projektovanja, proizvodnje, merketinga i primjene proizvoda koji imaju smanjeni uticaj na životnu sredinu tokom cjelokupnog životnog ciklusa [1], [10], [11].

Grupe proizvoda su razvijene kao rezultat sugestija dobijenih od zainteresovanih strana. Među nosiocima kapitala koji imaju uticaj na ovu odluku su:

- Nacionalna kompetentna tijela,
- Ekološke grupe (pokreti),
- Udruženja potrošača,
- Trgovački sindikati i
- Prodavci [5].

Podesnost grupe proizvoda za eko-oznaku se zatim procjenjuje na osnovu studije izvodljivosti pri čemu je opšti cilj donošenje odluke da li će eko-oznaka funkcionisati u okviru konkretne grupe proizvoda. U ovoj fazi su obuhvaćene i informacije sa tržišta, izveštaji, konsultacije nosilaca kapitala, kao i prosuđivanje o standardima performansi. Ukoliko je donešena odluka da se nastavi sa procesom izdavanja ekooznake, sprovodi se studija koja razmatra životni ciklus proizvoda (usluge) te grupe proizvoda u cilju razvoja specifičnih ekoloških kriterijuma. U

okviru studije sponzorisanе od strane Evropske Komisije, u toku 2002. godine određene su nove grupe proizvoda koje trebaju biti prioritetne za razvoj u sljedećih nekoliko godina [9], [10].

3.2. Postavljanje kriterijuma za eko-oznaku EU

Evropska Komisija je odgovorna za uspostavljanje i reviziju kriterijuma za svaku grupu proizvoda tako što daje mandat Bordu sačinjenom od Kompetentnih tijela i Konsultantskog foruma u koji ulaze sve relevantne zainteresovane strane – nevladine organizacije kao što je Evropski biro za zaštitu životne sredine, trgovačke asocijacije i udruženja potrošača.

Analizirane oblasti pri formiranju kriterijuma obuhvataju:

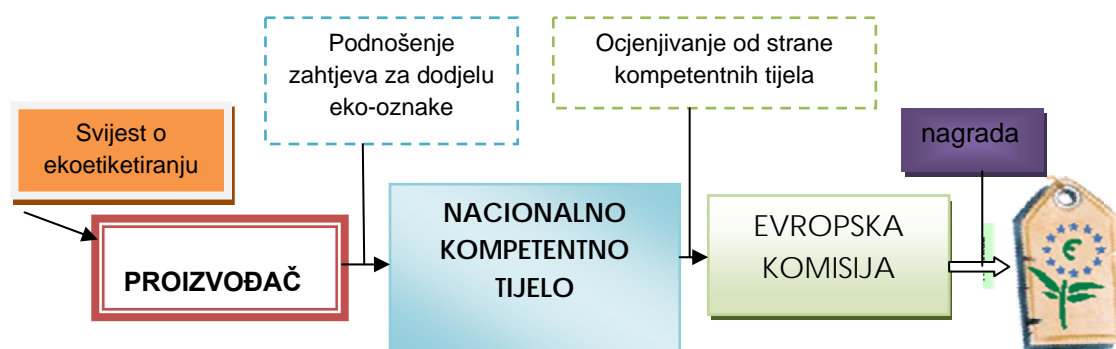
- detaljna laboratorijska analiza sastava,
- podaci o cjelokupnom životnom ciklusu proizvoda – od sirovine do otpada,
- potrošnja energije u proizvodnji,
- štetni sporedni produkti,
- prisustvo freona,
- prisustvo gasova koji utiču na pojavu efekta “staklene bašte”,
- efikasnost korišćenja fosilnih goriva,
- biorazgradnja i odlaganje otpada,
- mogućnost reciklaže i ponovnog iskorišćenja,
- buka i njen uticaj na ekosistem.

Uspostavljeni kriterijumi uglavnom važe najmanje tri godine, a sada i do pet godina. Nakon isteka ovog perioda se revidiraju, da bi se uzele u obzir promjene na tržištu, tehnološka dostignuća i sl. Revizija je moguća i prije isteka roka ukoliko okolnosti tako zahtjevaju. Ovo omogućuje da EU eko-oznaka održi nivo i da uvijek predstavlja simbol dobrih ekoloških standarda [9], [10], [11].

3.3. Dobijanje eko-oznake EU

Svi kriterijumi za sve trenutno pokrивene grupe proizvoda mogu se naći na website-u EUEB-a. Proizvođači čiji proizvodi zadovoljavaju ove kriterijume (ili uvoznici, provajderi usluga, trgovci itd.) treba da traže od Kompetentnog tijela prijavni paket, koji sadrži jasna, korak-po-korak (*step-by-step*) uputstva za dobijanje eko-oznake EU.

Donošenje odluke o dobijanju eko-oznake je prikazano na slici 4 [10].

Slika 4. Postupak dobijanja eko oznake European flower

Svaka kompanija (firma) i svi proizvodi kojima je dodeljena eko-oznaka EU objavljuju se istovremeno na website-u EU (<http://europa.eu.int/comm/environment/ecolabel>). Na ovaj način su spriječene sve eventualne prevare i lažno predstavljanje.

4. EKOOSNAKE U BOSNI I HERCEGOVINI

Bosna i Hercegovina nema ekooznaku. U Federaciji Bosni i Hercegovini postoji Pravilnik, proistekao iz Zakona o zaštiti okoliša, kojim se propisuju način izrade i odabira eko-oznake, uslovi i postupak za dobivanje i način dodjele eko-oznake. Eko-oznaka je znak zaštite okoliša koji se dodjeljuje na osnovu utvrđenih kriterija, uz sudjelovanje stručnjaka i javnosti prema precizno utvrđenom postupku, a odnosi se na kvalitet sa stajališta zaštite okoliša tokom cjelokupnog životnog ciklusa i označava onaj proizvod koji u odnosu na srodne ili iste proizvode i ima smanjeni utjecaj na okoliš. Eko oznaka se može dodijeliti proizvodima i uslugama široke potrošnje, osim prehrambenim proizvodima, pićima i farmaceutskim proizvodima, u skladu s proizvodima definisanim eko-označavanjem u Evropskoj uniji. U skorije vrijeme očekuje se, raspisivanje konkursa u cilju odabira odgovarajućeg grafičkog rješenja eko-oznake. U tu svrhu formirat će se Komisija za pripremu konkursa i odabir grafičkog rješenja eko-oznake. Federalni ministar će svojim aktom proglasiti usvojenu eko-oznaku i to objaviti u Službenim novinama Federacije BiH. Grafičko rješenje eko-oznake će biti sastavni dio ovog Pravilnika. Ekološki proizvodi moraju biti označeni eko-oznakom prije stavljanja u promet. Označavanje ekoloških proizvoda eko-oznakom obavlja proizvođač u ekološkoj proizvodnji. Nanošenjem eko-oznake garantira se da je proizvod bio stručno nadziran i da je potvrđen na propisan način. Postupak za dobivanje eko-oznake pokreće se podnošenjem pismenog zahtjeva za dodjelu eko-oznake koji proizvođač podnosi Federalnom ministarstvu okoliša i turizma [12].

Zahtjev mora sadržavati:

- Ime/naziv i adresu proizvođača,
- naziv proizvoda za koji se traži dodjela eko-oznake,
- upisni broj iz pripadajućeg registra,
- opis tehnološkog procesa,
- opis tehnoloških izmjena, energetske poboljšanja, te izbora sirovina s ciljem povoljnijeg utjecaja na okoliš,
- usporedbu s drugim istim ili sličnim proizvodima na tržištu Bosne i Hercegovine,
- certifikat o kvaliteti proizvoda,
- sigurnosno - tehničke liste proizvoda i sirovina prema evropskim smjernicama,
- vodnu dozvolu,
- okolinsku dozvolu,
- podatke o potrošnji prirodnih resursa, opis načina zbrinjavanja otpada i dr [12].

Prijedlog za dodjelu eko-oznake utvrđuje Komisija za dodjelu eko-oznake na osnovu zahtjeva od strane proizvođača i prema potrebi stručnog mišljenja od strane stručne institucije za relevantnu oblast.

Komisiju s mandatom od četiri godine imenuje ministar. Komisija ima 5 članova. Proizvodi kojima se dodjeljuje eko-oznaka razvrstani su u skupine proizvoda. Za svaku skupinu proizvoda primjenjuju se posebna mjerila koja vrijede u Evropskoj uniji i kojima je potrebno udovoljiti da bi neki proizvod mogao dobiti eko-oznaku. Prijedlog za utvrđivanje nove skupine proizvoda mogu podnijeti proizvođači, potrošači, udruge za zaštitu okoliša i ostali zainteresirani. Posebna mjerila za dodjelu eko-oznake vrijede samo za određeno razdoblje [12].

U okviru dodjele eko oznake može zatražiti stručno mišljenje jedne ili više stručnih institucija tokom postupka dodjele eko oznake. Stručno mišljenje, da li proizvod zadovoljava uslove za dobivanje eko-oznake, izrađuje se na osnovu analize utjecaja proizvoda na okoliš u cjelokupnom životnom ciklusu proizvoda [9], [10].

5. ZAKLJUČAK

Svaki proizvod ima više ili manje nepovoljan utjecaj na okoliš, što se očituje u svim fazama tkz. životnog ciklusa proizvoda (LCA), od proizvodnje (npr. korištenjem pojedinih sirovina i s tim u svezi s emisijom otpadnih plinova i vode), prijevoza do prodavača i potrošača (npr. uporabom goriva), upotreba (npr. odbacivanjem ambalaže i ostatka iskorištenih proizvoda) do odstranjivanja odnosno odlaganja nakon upotrebe (npr. onečišćenja podzemnih voda štetnim sastojcima otpada).

Svaki dan bi se sve više država trebale da uključuju u upotrebu ekoloških oznaka i na taj način pridonose očuvanju okoliša. Zemlje u regionu sa intenzivirale realizaciju ovih aktivnosti, dok BiH, tek pravi prve korake u tom pravcu. Bitno je naglasiti da svaka država kao i zajednice država kao što je EU, će imati dobar nivo realizacije eko-etiketiranja samo i isključivo onda, kada je ekološka svijest na dosljednoj razini, ukoliko je krajnji kupac, odnosno tržište svjesno važnosti ekološko-prihvatljivog proizvoda ili usluge.

Ostaje dilema, da li je moguće, i za koje se to proizvode može i treba direktno tražiti, a samim time i dodjeljivati eko oznaka Evropske Unije (evropski cvijet), a za koje ne, tj. za koje djelatnosti i kojeg nivoa kvaliteta proizvoda odnosno usluge iz iste kategorije treba potraživati nacionalnu eko oznaku, te je li ista mjerodavna u evropskim tržišnim okvirima. Dobra preporuka bi bila ispunjena aktivnost procedure za ekološku oznaku TIP-a I za one usluge ili proizvode koji zadovoljavaju kriterije nacionalnih zahtjeva za dodjelu eko-etikete, a ukoliko se pokaže sposobnost realizacije programa “European labelling”, onda ne postoji prepreka i preporučuje se podnošenje zahtjeva za evropski cvijet-distribucija proizvoda pod evropsko nebo.

6. LITERATURA

- [1] Ekološka prihvatljivost proizvoda i procesa, poznavanje robe, predavanje, Zagreb, siječanj 2007.
- [2] Ecolabelling for global sustainability the future of ecolabelling in Australia conference Australian of Science CANBERRA, 9th – 10th Ooctober, 2003. RMIT UNIVERSITY,
- [3] Programi Europske unije- Zajednica malog gospodarstva, Vesna Torbarina, Voditeljica EICC Zagreb, Hrvatska gospodarska komora Zagreb, 20. ožujka 2008.
- [4] Eco-labelling: Legal and Institutional Issues, African Regional Consultative Meeting, Nairobi 18-20. November, 2002.
- [5] Goran Zadrevac, Ekološka poljoprivreda Slovenije, www.eco-labelling, Novembar 2008.
- [6] Eco labelling and sustainable development by Kwadwo Tutu, Novembar 2008.
- [7] Environmental labelling an overview, Karim Zein | President Sustainable Business Associates (sba), 2008.
- [8] Pravilnik o eko-oznakama i o načinu upravljanja eko-oznakama, Člana 93.stav 2., i Člana 95. stav 3. Zakona o zaštiti okoliša (»Službene novine Federacije BiH«, broj 33/03), Federalni ministar okoliša i turizma donosi.
- [9] Serija standarda ISO 14 000.
- [10] Hodolič, J., i saradnici, Mašinstvo u inženjerstvu zaštiti životne sredine, FTN, Novi Sad 2003.
- [11] Hodolič, J., Agarski, B., predavanje na PDS-u Ekološko inženjerstvo i zaštita okoliša, Mašinski fakultet u Zenici, Novembar 2008.
- [12] Priručnik za Bosnu i Hercegovinu u procesu približavanja EU okolišnoj legislativi, April, 2002.